

GAZDASÁGI ÉS KÖRNYEZETI KÖVETELMÉNYRENDSZER A TERÜLETFEJLESZTÉSBN

Minden fejlesztés alapfeltétele a fejlesztési tényezők és célok lehetőleg legkedvezőbb összhangjának a megteremtése. Ez dönti el végül a ráfordítások eredményességét, a fejlesztési erőforrások felhasználásának társadalmi hatékonyságát. Az elfogadott, hogy a fejlesztéseknek gazdaságilag hatékonyak kell lenniük. Az már nem minden esetben, hogy a fejlesztésektől egyben ökológiai hatékonyságot is elvárunk és a fejlesztés eredményességét azzal is mérjük, hogy a környezet terhelése mennyivel csökkent. Mindebből úgy tűnhet, mintha a környezetvédelem és a gazdaság szempontrendszerei egymással szembeállnának. Ez rövid távon szemlélve talán igaz is, hosszú távon azonban semmiképpen. Ha történetileg nézzük, akkor két szakaszra oszthatjuk az időt. A múltban a gazdaság elsődlegessége és kizárólagossága érvényesült nyíltan a környezet felett, ma viszont már sok esetben megfordult a helyzet, a környezetvédelmi feladatokat gazdasági mutatók figyelmen kívül hagyásával próbálják megoldani. Ez elég általános a környezet- és főleg a természetvédelmi döntések esetében. Az ideális állapot még messze van, mert ahhoz a gazdasági élet szereplőinek környezetvédelmi, a környezetvédelmi döntések meghozóinak pedig gazdasági felkészültséggel kellene rendelkezniük. Ezért az a gyakran elhangzó jelszó, hogy „valamit meg kell oldani, mindegy, hogy milyen áron”, erősen vitatható. Mivel nagyon sok környezeti feladatot kell megoldani, amire egyidejűleg nincs pénz, még ha akarnánk sem, a „minden áron” azt jelenti, hogy amíg valamit megoldunk, addig más területen még súlyosabb gondok halmozódnak fel. A rendelkezésre álló források jobb elosztásával tehát sokkal messzebb lehetne eljutni. Ami érthető is, hiszen egy feladatot hasonló, vagy közel hasonló eredménnyel sokféleképpen lehetne megoldani. Tovább rontja a helyzetet az, hogy sok esetben egyes csoportok a környezetvédelmet politikai köntösbe bújtatva hoznak irracionális döntéseket.

Különösen élesen vetődik fel ez a kérdés a természetvédelem esetén. A természetvédők legnagyobb és elfogadhatatlan hibája, hogy úgy viszonyulnak egy-egy természeti értékhez, mintha ők hozták volna létre azt, holott annak, hogy egy természeti érték fennmaradt, vagy a mezőgazdasági területeken létrejött, az az ott élő, dolgozó embereknek köszönhető, mert ha tudatosan természetellenesek lettek volna, akkor az a kiemelt érték létre sem jöhetett volna. Ezért elfogadhatatlan az az „ökológiai agresszió”, amely felismerve, hogy valahol ökológiai érték van, akkor sem azt díjazza, hogy az, az ott élők közreműködésével létrejöhetett, esetleg fennmaradhatott, hanem azokat próbálja megregulázni, akiknek ez az érték köszönhető. Hogy érthető legyen, néhány elriasztó példa: Egy nagy gazdasági halastórendszer egyik tavaára beköltözött néhány kócsag. Az embereknek tetszetek a madarak és nem bántották őket, és azok szépen elszaporodtak. Sajnos, ezután megjelentek a madarászok is, akiknek javaslatára a területet természetvédelmi területté, majd pedig ramsari területté nyilvánították a gazdaság tudta és hozzájárulása nélkül, ezt követően felszólították a gazdaságot, hogy korlátozza a halászati tevékenységét, mert zavarja a madarakat, sőt a tavak egy részén szüntesse be teljesen a halhús-termelést. Kérdés: ki a bűnöző, ki a természetkárosító? Az-e, aki a gazdasági tevékenysége mellett elősegítette a természeti érték létrejöttét, vagy aki természeti értékekre hivatkozva az értéket létrehozó gazdasági tevékenység létjogosultságát kérdőjelezi meg, nem törődve azzal, hogy az sok ember munkahelyének elvesztésével, elnyomorodásával jár együtt. Hasonló túlkapasokkal jár az, ha nagy területeket nemzeti parkká, természetvédelmi területté nyilvánítanak anélkül, hogy az ott élőkkel tisztáznák az előnyeiket és az ebből adódó korlátokat. Erre példát szolgáltat az az eset, amikor új nemzeti parkot hoztak létre, amelybe három jelentős borvidék területe is beletartozott. A nemzeti park vezetői kihirdették, hogy ettől kezdve ott csak biogazdálkodást lehet folytatni, ami ebben az esetben azt jelentette, hogy az eddig bevált növényvédő szereket és műtrágyákat nem lehetett volna tovább használni. Ettől kezdve persze senki sem veszi komolyan az előírásokat, az ott élők úgy élnek mind addig, és ahogyan tudnak. Van ennél még egy szélsőségesebb példa is. Az elmúlt évek tiszai árvizeinek hatására nagyon komolyan felmerült, hogy az Alföld korábban vízjárta területeit vissza kellene alakítani a korábbi állapotukba. Azzal persze senki sem foglalkozik, hogy ott emberek élnek, vagy a táj kultúrállapotát százazrek izzadsága alakította ki és főleg azzal nem, hogy az egész folyamat azért kezdődött el, mert a növekvő népességnek élettérre volt szüksége.

Az elmondottak alapján levonható néhány következtetés:

– *Minden fejlesztés alapkövetelménye az egyidejű gazdasági és környezeti hatékonyság, tehát mindkét területen egyszerre kell javulást elérni.* Ha ez nem így történik, akkor az erőforrások pazarlásával jelentős társadalmi kár keletkezik, de egyben ökológiai kár is, mert az így létrehozott fejlesztések, költséges és öncélú voltak miatt, fenntarthatatlanok.

– *A környezetet az ember szempontjából vizsgáljuk és nem más fajok szempontjából.* A jelszó „az ember és a fenntartható környezet egysége”. Tudjuk, hogy a jelenlegi bajok többsége abból adódik, hogy az emberi faj túlszaporodott, ma 6,2 milliárd és 2025-re 8-9 milliárd között lesz a létszáma. A másik probléma, hogy a kialakult életmódja, a korábbi sokszorosan meghaladó élettér igénye is növekvő anyagi szükségletekkel jár együtt. A végső megoldás minden bizonnyal a népességnövekedés leállítására és az anyagi szükségletek szellemi szükségletek irányába történő átformálása lesz – ezért fontos az oktatás, képzés –, de addig ezzel a helyzettel együtt kell élni. Nem tehető fel az a kérdés, hogy ki a felesleges? Holott az emberi társadalom jelenlegi fejlettségi szintjén, a működő gazdasági logika szerint a népesség 1/3-a felesleges. A természeti és ember által okozott katasztrófák sorozata kényszeríti ki majd, hogy a cinikus, államok, rasszok, rétegek felsőbbségén alapuló világregszert felváltsa az emberiség közös érdekében való gondolkodás.

A gazdaság és a környezet közötti ellentmondást próbálja eltüntetni az EU akkor, amikor az integrált környezetvédelem megvalósítását és az ún. BATNES technológiák alkalmazását tartja kívánatosnak, illetve írja elő. Az integrált környezetvédelem azt jelenti, hogy a beavatkozásunkkal egyidejűleg minden természeti elem terhelését mérsékeljük, ezáltal egy ökológiafordulatot érünk el, úgy, hogy a tevékenységünkhöz fajlagosan kevesebb erőforrást használunk fel, a veszteségeket megszüntetjük és a melléktermék (hulladék) pályákat szinte 100%-ban lezárjuk a melléktermékek újrahasznosításával. Ennek a politikának képezik fontos eszközét a *Best Available Technologies Not Exceeding Extreme Cost* (BATNES), amelyet adott viszonyok között a leghatékonyabb, de még elviselhető költséggel működő technológiákat jelentik. A civilizált világ alapproblémája jelenleg, hogy a termelés – a nagy verseny miatt –, rendkívül racionális anyag- és energiafelhasználással működik, de ennek a termelésnek a fenntartása feltételezi a fogyasztás fenntartását, sőt növekedését, ami luxusfogyasztással és rengeteg hulladék keletkezésével jár együtt, amelyet egyáltalán nem költségérzékeny módon próbálnak visszagyűjteni és visszaforgatni a termelésbe. Így a létező gazdasági modell mellett, amelynek az alapját a racionális és hatékony termelés és pazarló fogyasztás képezi, sohasem születik válasz arra a kérdésre, hogy mennyi az elég. Ahhoz, hogy ez tényleg megvalósuljon,

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból
olyan világméretű tervszerűsége, szervezettsége és demokratizmusra lenne szükség, amely már az elosztást, a fogyasztást is szabályozná. Ez beláthatatlanul messze van.

A környezetvédelem alapkérdése, hogy hogyan lehet a végtelenül növelhető emberi igények és a korlátozott természeti készletek közötti összhangot megteremteni. Ehhez globális, hosszú távú és komplex gondolkodásra, tervszerűen, nagy fokú szervezettséggel működő társadalomra és egy új etikai magatartásra van szükség, amely nem lemondáson, hanem tudatos önkorlátozáson, nagyfokú tolerancián és az élet tiszteletén alapul. Ennek a tervszerűségnek, szervezettségnek kellene érvényesülnie a térfelhasználásban is. Ahhoz, hogy a térfelhasználásban a jelenlegi ellentmondásokat feloldjuk, mindenekelőtt arra lenne szükség, hogy a rendelkezésre álló tereket – pontosan ismerve annak adottságait, értékeit – tudományosan megalapozott módon felosszuk, így pontosan meghatározva nemcsak a település-, ipar- és infrastruktúra-fejlesztés területeit, de a társadalom számára hosszú távon is fontos mezőgazdasági és természetvédelmi területek határait is. Mindezt úgy, hogy ne csak korlátozzon, de egyben olyan ösztönző rendszerekkel is kiegészüljön, hogy sok esetben egyetlen fa, forrás, mocsár védelme közvetlenül, illetve közvetve gazdasági érdeket is jelentsen. Az ipar már a '70-es évektől szakított a direkt utasításos és folyamatos ellenőrzésen alapuló termelés-szervezési módszerekkel, mert nyilvánvalóvá vált, hogy a külső ellenőrzés csak egy pontig hatékony. A japán csoda lényege az volt, hogy az embereket emberként kezelve bekapcsolták a folyamatszervezésbe és ellenőrzésbe. Erről van szó ebben az esetben is, amikor a szubszidiaritás és a partnerség elvének megfelelően érvényesül a részvétel joga és kötelessége. Tehát csak az az érderendszer, amely belső motivációt jelent, biztosíthatja az ökológiai és ökonómiai követelmények egységét, és azt a tudatos önkorlátozást és a céllal történő azonosulást is, ami ennek a célnak a megvalósításához feltétlenül szükséges.

A gazdasági és ökológiai követelmények együttes teljesítésének további feltétele a termelési modellek helyes megválasztása. A tér használata során egyszerre kell az emberek alapszükségeit (lakás, közlekedés stb.), a termelés igényeit (ipari övezetek), az élelmiszereknek és mezőgazdasági nyersanyagoknak a megtermelését és az emberek rekreációs igényeit kielégíteni, és egyben a természeti értékeket megőrizni. A világ fejlett részén a modern és hatékony termelési technológiák lehetőséget nyújtanak arra, hogy a mezőgazdasági termelés szempontjából kimondottan jó adottságú területekre húzódjon vissza és a számára felesleges területeket részből, vagy teljes egészében feladja. A részbeni feladás azt jelenti, hogy a területeket természetvédelmi (félkultúr mezőgazdasági ökoszisztémák csak használat mellett tarthatók fenn), tájvédelmi, illetve a lakosság megtartása miatt

extenzív módon hasznosítják, amelynek agrárgazdasági jelentősége már nem számottevő, sokkal inkább fontosak, hogy egy rendezett háttérrel teremtsék a természetvédelem, illetve az idegenforgalom számára. A feladat viszont azt jelenti, hogy kisebb körülhatárolt területeken engedik annak a teljes „visszavadulását” (pl. mocsarak létesítése), teljesen a természetnek adva vissza azokat. A feladott területek többségét azonban újraerdősítik és így alakítanak ki egy természetközeli állapotot, amely egyszerre szolgál gazdasági érdekeket is, de egyben a tájfejlesztés, a levegő, a talaj, a víz és élővilág védelmének, megőrzésének, megtisztításának is a leghatékonyabb eszköze. A mezőgazdasági területek használatánál egyszerre kell kielégíteni a gazdasági szempontokat és az ökológiai követelményeket. A nyomott világpiacon az árak miatt, a hatékony termelés, a gazdaságosan elérhető magas hozamok megcélzása (évi 8-10 000 l tej/tehén, 8-10 t kukorica, 5-7 t búza, 50-60 t paradicsom, alma stb. hektáronként) ma már gazdasági kényszer. Ez azonban önmagában már nem elég, mert a piacképesség feltétele az is, hogy a termelés mennyire tud megfelelni a környezetvédelmi, az állatvédelmi és higiéniai követelményeknek, mennyire tudja garantálni az ún. *élelmiszer biztonságát*, amely azt jelenti, hogy az élelmiszer az egészségre káros anyagokat garantáltan nem tartalmaz. Ezt a garanciát azonban nem a termelő, hanem külső minősítő intézet igazolása adja.

Ma már elfogadott elv a természeti értékek védelme és ezért, minden kultúrállamban bűncselekmény, ha – bármilyen gazdasági célból – kiemelkedő természeti értéket tönkretesznek. A termőföld védelme azonban még mindig nincs megnyugtatóan megoldva. A termőföldek piaci alapú védelme korábban sem volt hatékony, és jelenleg sem az. A termőföld látszólag bőségesen áll rendelkezésre és a mezőgazdaság alacsony jövedelmezősége következtében a földárak nyomottak, így a mezőgazdasági terület értéke (a föld ára) nem tud versenyezni a telekértékekkel, legyen az akár lakótelek, akár ipari telek (terület), akár pedig bármely szolgáltatás céljára szóbajöhető fejlesztés területigénye. Az természetes folyamat, hogy egy társadalom fejlődése az ipar, az infrastruktúra, a szolgáltatások stb. fejlesztésével jár, és az embereknek valahol kell lakniuk, az viszont már kevésbé természetes, hogy ezekre a célokra legjobb agrár adottságú területeket használják fel. A nehezen kezelhető ellentmondást az okozza, hogy minden célra a sík, vagy az enyhén lejtős, jó mechanikai összetételű, káros anyagoktól, felesleges vizektől mentes területek a legalkalmasabbak. Ezek területe a világon is korlátozott, nem haladja meg a 0,5 milliárd hektárt és ilyen, kimondottan jó adottságú területek minden társadalom számára csak korlátozottan állnak rendelkezésre. Az nem megoldás, hogy kedvezőtlenebb adottságú területek rekultivációjával próbálják az így elvesztett területeket pótolni, mert azok termelésbe tartása folyamatos amortizáció jellegű ráfordítást igényel, ami

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásából az ott megtermelt termékek piacképességét rontja. Ezért is volna nagy jelentősége a jó adottságú mezőgazdasági területek tudatos és határozott törvényes mennyiségi és minőségi védelmének.

Felhasznált irodalom

- BUDAY-SÁNTHA Attila: *Agárárpolitika-vidékpolitika*. Budapest-Pécs, 2001, Dialóg Campus Kiadó.
- BUDAY-SÁNTHA Attila: *Környezetgazdálkodás*. Budapest-Pécs, 2001, Dialóg Campus Kiadó.
- HUBER, I.: *Természetvédelem és tájgondozás az útépítésben* (Natur-schutz und Landschaftspflege im Strassenbau, = Strosse + Autobahn, 48. k. 7. sz. 1997. p. 353-365). Műszaki Információk – Környezetvédelem. 1998/7-8. sz.
- Tájtervezés és területfejlesztés Németországban – esettanulmány*. Műszaki Információk - Környezetvédelem. 2001/9-10. sz.